

Bogusława Skulska*

WZROST GOSPODARCZY KRAJÓW ASEAN A GLOBALNY KRYZYS¹

WPROWADZENIE

Wzrost gospodarczy dla wielu polityków jest fetyszem, którym swobodnie szermują, pragnąc osiągnąć upragnione stanowiska i odnieść sukces, lecz jednocześnie jest podstawowym parametrem ekonomicznym, którego wzrost warunkuje rozwój krajów i gospodarki światowej, a także wpływa na dobrobyt całych społeczeństw. Natomiast poszukiwanie źródeł wzrostu gospodarczego jest przedmiotem dysput politycznych i debat ekonomicznych od kilkuset lat, nasilających się zwłaszcza w okresach recesji.

Z powyższych przyczyn autorka niniejszego artykułu postanowiła przyjrzeć się tym zagadnieniom, a obszarem rozważań uczyniła Stowarzyszenie Narodów Azji Południowo-Wschodniej (ASEAN) w dobie globalnego kryzysu ekonomicznego 2007/2008+. Kraje tworzące to ugrupowanie mają odmienne ustroje, są zróżnicowane pod względem poziomu rozwoju gospodarczego i społecznego, lecz łączy je dążenie do coraz większej liberalizacji przepływów oraz stopniowego otwierania gospodarek narodowych. Z tego względu z jednej strony są coraz bardziej narażone na transmisje kryzysów gospodarczych, lecz z drugiej – ich rosnące powiązania z gospodarką światową pozwalają im wykorzystywać własne atuty w poszukiwaniu źródeł wzrostu gospodarczego mimo globalnej recesji.

---

* Autorka artykułu pracuje na stanowisku profesora nadzwyczajnego w Katedrze Międzynarodowych Stosunków Gospodarczych na Uniwersytecie Ekonomicznym we Wrocławiu.

¹ Artykuł został przygotowany w ramach projektu badawczego nr 3802/B/H03/2011/40, finansowanego przez Narodowe Centrum Nauki.

1. KRYZYS GOSPODARCZY A CYKL EKONOMICZNY

W definicjach „kryzysu” – terminu pochodzącego od greckiego *krisis* (Morawski, 2003, s. 9) – zwraca się uwagę na stosowanie tego słowa w znaczeniu „przesilenie, moment rozstrzygający, okres przełomu, załamanie się dotychczasowej linii rozwoju” (*Nowa Encyklopedia ...*, 1995, s. 586). Uściślenie pojęcia „kryzys ekonomiczny” odnosi się natomiast do okresowego spadku aktywności życia gospodarczego. Obie te – bynajmniej nie *stricto* ekonomiczne – definicje umieszczają zjawisko kryzysu w kontekście jakiegoś trendu. Podkreślają, iż jest to jakiś przełom lub załamanie się realizowanych do danego momentu kierunków rozwoju. W ujęciu ekonomicznym takie podejście jest wyrażane w teorii wahań koniunkturalnych, która wskazuje na określoną rytmikę gospodarek (w ujęciu narodowym) lub gospodarki (w ujęciu światowym).

T. Grabowski (2000, s. 169), definiując koniunkturę gospodarczą, zauważa, iż jest to całokształt „zjawisk składających się na sytuację gospodarczą danego kraju, regionu gospodarczego lub gospodarki światowej”, których cechą charakterystyczną jest „rozwój cykliczny, przerywany kryzysowymi spadkami produkcji”. W takim ujęciu kryzys jest tymczasowym trendem „złym”, przeciwnym wobec pozytywnej zmiany długookresowej. Próba określenia ram czasowych występowania odwróconego trendu i zaznaczenie jego początku oraz końca na sinusoidzie cyklu koniunkturalnego, powoduje jednak, iż napotyka się na podstawowy problem rozgraniczenia poszczególnych faz odchyłeń (Mazurek, 2011, s. 12).

Klasyczna teoria *business cycle* wskazuje na czterofazową konstrukcję cyklu zawierającą: kryzys (recesję), depresję, ożywienie i rozkwit (*prosperity*). Amerykańskie National Bureau of Economic Research (NBER) tak definiuje recesję: „Jest to znaczny spadek aktywności ekonomicznej obejmujący całą gospodarkę, trwający dłużej niż kilka miesięcy, widoczny zazwyczaj w [zmianach – B.S.] realnego PKB, realnych dochodów, poziomu zatrudnienia, produkcji przemysłowej i sprzedaży. Recesja zaczyna się po tym, jak gospodarka osiągnie szczyt aktywności, a kończy w momencie osiągnięcia „dołka” koniunktury”². W kolejnej fazie w gospodarce krajowej i/lub światowej pojawiają się oznaki ożywienia gospodarczego, które przynoszą pozytywne trendy oraz dają nadzieję na rozkwit ekonomiczny.

Wpływ globalnego kryzysu ekonomicznego 2007/2008+ na Azję Południowo-Wschodnią okazał się słabszy niż przewidywano, lecz analiza wskaźników ekonomicznych w tych krajach – głównie w latach 2008–2009 – wskazuje, iż głównymi kanałami transmisji były handel i inwestycje zagraniczne. Natomiast już w 2010 r. odnotowano ich ponowny wzrost. Jednak w latach 2011–2012 wzrosły obawy państw azjatyckich co do nowej fali turbulencji zagrażających potencjalnie dynamice regionalnego eksportu i przepływowi finansowemu, mających tym razem swoje źródło w Europie. Tajlandia i Wietnam wydają się przy tym szczególnie podatne z uwagi na silne uzależnienie od rynków europejskich. Podobnie może

² Cytat za Sz. Mazurek (2011, s. 13).

wyglądać sytuacja gospodarek uzależnionych od turystyki i transferów pieniężnych, tj. Filipin, Kambodży, Tajlandii i Wietnamu.

Wpływ kryzysu na sektor finansowy wielu państw azjatyckich może być znaczący, o ile dojdzie do odpływu kredytów i kapitału oraz spadku eksportu (*Learning Lessons*, 2012). Co prawda, ograniczona obecność zagranicznego kapitału właścicielskiego, podobnie jak ekspozycja na papiery dłużne strefy euro osłonią systemy bankowe wschodzących rynków azjatyckich, jednak rosnące zapotrzebowanie europejskich banków na pomoc międzynarodowych instytucji finansowych może ograniczyć podaż kredytów dla regionalnych gospodarek rozwijających się. Wpływ na poziom ubóstwa w regionie będzie raczej umiarkowany, dotycząc w szczególności mniejsze kraje oraz grupy szczególnego ryzyka w krajach większych.

2. WZROST GOSPODARCZY W KRAJACH ASEAN W XXI WIEKU

Znaczenie Azji Południowo-Wschodniej oraz rosnący udział krajów tego regionu w globalnej gospodarce światowej są obecnie zjawiskami niezaprzeczalnymi. Przez trzy kolejne dekady XX wieku kraje te utrzymywały bardzo wysokie tempo wzrostu gospodarczego mimo okresowego załamania wywołanego kryzysem azjatyckim lat 1997–1998 oraz dynamicznym rozwojem gospodarki chińskiej. W pierwszej dekadzie XXI wieku są one również symbolem sukcesu ekonomicznego w gospodarce światowej pomimo odczuwanych skutków globalnego kryzysu gospodarczego 2007/2008+.

Do najważniejszych, choć zarazem najczęściej krytykowanych, mierników wzrostu gospodarczego należy produkt krajowy brutto (PKB), czyli miara produkcji wytworzonej przez wszystkie czynniki produkcji zlokalizowane w granicach danego kraju w określonym czasie – wyrażona w pieniądzu (Woźniak, 2008, s. 9–11). Nominalny PKB nie uwzględnia jednak różnic w liczbie ludności poszczególnych państw czy zróżnicowanej dynamiki cen, dlatego powszechnie jest stosowanie pochodnych tego wskaźnika, czyli PKB *per capita* bądź PKB mierzonego parytetem siły nabywczej.

W przypadku ASEAN wahania wzrostu PKB wynoszą po 2005 r. 1,3–7,1%. Średnia wartość wzrostu gospodarczego krajów ASEAN w latach 2005–2010 wynosi aż 5,28%. Należy jednak podkreślić, iż w badanym okresie mamy do czynienia z globalnym kryzysem ekonomicznym 2007/2008+, który wywołał gwałtowny spadek wzrostu gospodarczego w krajach ASEAN do poziomu 1,3% w 2009 r. (tab. 1). Dodatkowo kraje tworzące ASEAN charakteryzują się zróżnicowanym poziomem rozwoju gospodarczego i społecznego, co tym samym powoduje zróżnicowaną odporność na światową recesję. Z analizy wzrostu gospodarczego w poszczególnych krajach ASEAN w latach 2005–2009 wynika, iż największą odpornością na kryzys wykazały się: Laos, Wietnam i Indonezja, a najboleśniej odczuły go: Brunei, Malezja i Tajlandia. Jednak już analiza PKB w przywołanych

Tabela 1. Wzrost gospodarczy krajów ASEAN w latach 2005–2010 (%)

Kraj	2005	2006	2007	2008	2009	2010
ASEAN-6						
Brunei	0,4	4,4	0,6	-1,4	-1,8	2,6
Filipiny	4,9	5,3	7,4	3,4	1,1	7,3
Indonezja	5,7	5,5	6,3	6,0	4,5	6,1
Malezja	5,3	5,8	6,3	4,8	-1,6	7,2
Singapur	6,6	7,9	10,1	1,8	-0,8	14,5
Tajlandia	4,7	5,2	4,9	2,5	-2,2	7,8
ASEAN-4 (CLMV)*						
Kambodża	13,6	10,8	10,2	6,7	0,1	5,0
Laos	7,3	8,3	6,0	7,8	7,6	7,2
Myanmar	4,5	6,9	5,6	3,6	4,8	5,3
Wietnam	8,4	8,2	8,5	6,3	5,2	6,8
ASEAN	5,7	6,0	6,7	4,9	1,3	7,1

* CLMV – skrót utworzony od pierwszych liter nazw czterech krajów (w języku angielskim) – członków ASEAN, słabiej rozwiniętych i bardziej zamkniętych, którą tworzą: Kambodża, Laos, Myanmar i Wietnam.

Źródło: opracowanie własne na podstawie: *ASEAN Statistical Yearbook 2008*, The ASEAN Secretariat, Jakarta, July 2009, s. 34; *ASEAN Community in Figures 2011*, The ASEAN Secretariat, Jakarta, April 2012, s. 4.

krajach w 2010 r. pokazała, iż we wszystkich odnotowano znaczący wzrost tego parametru. Fakt kreowania wzrostu gospodarczego przez kraje Azji Południowo-Wschodniej nie jest zaskoczeniem; potwierdza jedynie ogólnoświatowe tendencje, które wyraźnie wskazują, że kraje wysoko rozwinięte wyczerpały już możliwości szybkiego wzrostu gospodarczego, w przeciwieństwie do gospodarek rozwijających się i nowo uprzemysłowionych, które odnotowują bardzo wysokie roczne wzrosty wartości realnego PKB.

A jak kształtują się perspektywy wzrostu krajów ASEAN w średnioterminowej perspektywie? W publikacji Banku Światowego z lipca 2012 pt. *Global Economic Prospects. Managing Growth in a Volatile World* zwraca się uwagę, iż „w przypadku największych gospodarek ASEAN przewiduje się w 2012 r. dynamiczny wzrost, o ile popyt wewnętrzny uzupełni braki w popycie globalnym, którego ożywienie oczekiwane jest w drugiej połowie roku. Zagregowany wzrost dla omawianej grupy krajów w 2012 r. wyniesie 5%, w dużym stopniu za sprawą aktywności Indonezji i Tajlandii. Do sukcesów Indonezji przyczyni się też zapewne perspek-

tywiczną polityką ekonomiczną prowadzoną przez obecnego prezydenta Yudhoyono, który zalecił – w sierpniu 2012 r. – Radzie Ministrów skoncentrować obecne działania na sześciu priorytetach: zwrócić większą uwagę na wzrost gospodarczy, stworzyć większą liczbę miejsc pracy, stabilizować rosnące ceny żywności, prowadzić elastyczną politykę żywnościową oraz wykorzystać ubóstwo i zwiększyć bezpieczeństwo energetyczne (*Indonesia: Defending ...*, (data dostępu: 28.08.2012)). W roku 2014 tempo wzrostu powinno sięgnąć poziomu 5,7%, przy czym przewiduje się wzrost gospodarki Indonezji w tempie 6,5%, natomiast Malezji, Tajlandii i Filipin – 5–5,5%” (*Global Economic ...*, 2012, s. 80–81). Podkreśla się również, iż wymienione kraje skorzystają z ożywienia światowego handlu. Wietnam jako eksporter ropy zyska dodatkowy atut w postaci wysokich cen tego surowca na rynkach światowych, jednakże wraz ze stabilizacją cen, tempo wzrostu sięgnie co najwyżej 6,5% w 2014 roku. Natomiast w gronie słabiej rozwiniętych i bardziej zamkniętych gospodarek stowarzyszenia ASEAN, zwłaszcza takich jak Kambodża i Laos, zaregrowany wzrost PKB w 2012 r. spadnie do poziomu 7,1% (z 7,7% w 2011 roku). Zdaniem autorów cytowanego raportu, Laos powinien jednak utrzymać dynamikę wzrostu w przedziale 7–8%, kontynuując wielkie inwestycje w elektrownie wodne, podczas gdy Kambodża (z dynamiką 5–6%) korzystać ma ze wzrostu produkcji ryżu, napływu BIZ do branży odzieżowej oraz rozwoju turystyki.

W latach 2012–2014 prognozuje się wzrost całego regionu Azji i Pacyfiku, lecz wskazuje się na czynniki ryzyka, takie jak (*Global Economic ...*, 2012, s. 86–87):

- spadek popytu importowego w krajach bogatych, zaostrenie międzynarodowych regulacji kapitałowych oraz prewencyjne zwiększanie poziomu oszczędności w regionie;
- wzrost cen ropy naftowej, który może wystąpić jako następstwo napięć geopolitycznych w Zatoce Perskiej (eskalacji arabskiej rewolucji w Syrii, objęcia rozruchami największych eksporterów ropy oraz ryzyka konfliktów zbrojnych np. w Iranie);
- spowolnienie wzrostu gospodarki chińskiej, obserwowane od 2011 r., przejawiające się spadkiem dynamiki PKB, produkcji, handlu, inwestycji i wydatków gospodarstw domowych w Państwie Środka.

Wskaźnik PKB pozwala, co prawda, określić (z pewnymi ograniczeniami) rozmiar oraz dynamikę gospodarki, lecz nie obrazuje poziomu życia obywateli danego kraju. Dlatego poszukując źródeł wzrostu gospodarek Azji Południowo-Wschodniej, należy analizować ich potencjał ekonomiczny zarówno z perspektywy gospodarczej, jak i społecznej. Należy zwrócić uwagę na takie podstawowe wskaźniki, jak dochód na jednego mieszkańca (tab. 2) oraz wartości charakteryzujące struktury poszczególnych gospodarek (tab. 3).

Szczegółowa analiza wartości PKB na 1 mieszkańca w krajach ASEAN w latach 2007–2010 wskazuje, iż rozpiętość dochodów jest olbrzymia. Jednocześnie – co jest istotne z punktu widzenia artykułu – we wszystkich dzie-

sięciu krajach dochód *per capita*, liczony zarówno według oficjalnego kursu walutowego, jak i uwzględniający parytet siły nabywczej, wzrósł mimo globalnego kryzysu gospodarczego 2007/2008+ (tab. 2). W najnowszym opracowaniu *Wealth Report 2012* Singapur został uznany w 2010 r. za najbogatsze państwo na świecie pod względem dochodu *per capita*, który osiągnął wartość 56 532 USD według PPP, wyprzedzając dominującą dotychczas Norwegię (*The Wealth Report 2012 ...*, s. 11 (data dostępu: 28.09.2012)). Czy można zatem postawić tezę, iż mimo globalnej recesji wysoki wzrost gospodarczy w Azji Południowo-Wschodniej przełożył się na poprawę warunków życia mieszkańców we wszystkich krajach regionu?

Tabela 2. Podstawowe dane wpływające na poziom rozwoju społecznego w krajach ASEAN

Kraj	PKB w mld USD		DOCHÓD per capita				Human Development Index (HDI)		Stopa bezrobocia (w proc.)	
	2007	2010	według kursu walutowego w USD		według parytetu siły nabywczej w USD		2007	2010	2007	2010
			2007	2010	2007	2010				
ASEAN-6										
Brunei	12,3	12,4	31,076	29,915	49,160	46,811	0,920	0,805	3,4	2,7
Filipiny	146,9	189,3	1,653	2,014	3,409	3,741	0,751	0,638	6,2	7,5
Indonezja	431,7	708,0	1,920	3,023	3,716	4,403	0,734	0,600	9,1	7,1
Malezja	187,0	238,8	6,880	8,262	13,167	14,361	0,829	0,744	3,2	3,2
Singapur	161,5	223,0	35,206	43,929	49,714	57,505	0,944	0,846	4,0	3,1
Tajlandia	245,7	318,7	3,740	4,735	7,901	8,701	0,783	0,654	1,4	b.d.
ASEAN-4										
Kambodża	8,7	11,2	598	731	1,784	1,898	0,593	0,494	2,3	b.d.
Laos	4,1	6,5	736	1,045	2,244	2,585	0,619	0,497	1,3	b.d.
Myanmar	12,6	43,0	216	715	b.d.	1,273	0,586	0,451	4,0	b.d.
Wietnam	71,3	107,7	837	1,238	2,639	3,351	0,725	0,572	4,6	b.d.

Źródło: opracowanie własne na podstawie *ASEAN Community in Figures 2011*, ASEAN Secretariat, Jakarta 2012, s. 1; *ASEAN Community in Figures 2010*, ASEAN Secretariat, Jakarta 2011, s. 56; *ASEAN Community in Figures 2009*, ASEAN Secretariat, Jakarta 2010, s. 55; *ASEAN Community in Figures 2008*, ASEAN Secretariat, Jakarta 2008, s. 1 (http://hdr.undp.org/en/media/HDR_2010_EN_Table2.pdf; http://www.undp.bg/uploads/documents/2898_866_en.pdf).

Postawiona teza jest niestety nieprawdziwa. Globalny kryzys gospodarczy 2007/2008+ wpłynął na obniżenie poziomu rozwoju społecznego w badanym regionie, mierzonego wskaźnikiem HDI³ (*Human Development Index*), który obok aspektów gospodarczych (PKB *per capita*) uwzględnia także czynniki pozaekonomiczne, w tym przewidywaną długość życia w chwili narodzin, liczbę osób dorosłych potrafiących czytać i pisać (określaną jako procent populacji powyżej 15. roku życia) oraz dostęp do edukacji (przy uwzględnieniu wskaźnika piśmienności i liczby lat trwania nauki) (*Human Development ...*, 2005, s. 340 i nast.). We wszystkich dziesięciu krajach ASEAN odnotowano spadek HDI w okresie 2007–2010. Analiza HDI w 2010 r. w krajach Azji Południowo-Wschodniej wskazuje, iż znajdują się tu państwa klasyfikowane jako wysoko rozwinięte – Singapur i Brunei. Pięć kolejnych państw – Wietnam, Indonezja, Filipiny, Tajlandia i Malezja – ma HDI w przedziale od 0,572 do 0,744, co pozwala zaliczyć je do krajów średnio rozwiniętych. Warto także zauważyć, iż w tej grupie krajów między 2007 r. a 2010 r. indeks HDI spadł najbardziej w Wietnamie (tab. 2). W najuboższych krajach regionu – Myanmar, Kambodży i Laosie – indeks HDI wahał się w przedziale od 0,451 do 0,497, a globalna recesja spowodowała, iż wszystkie trzy kraje spadły do grupy krajów słabo rozwiniętych.

Interesująca w kontekście poszukiwania potencjalnych źródeł wzrostu jest analiza danych dotycząca udziału poszczególnych sektorów w tworzeniu PKB w krajach badanego regionu. W ASEAN występują zarówno kraje typowo rolnicze, jak i takie, w których rolnictwo nie jest sektorem dominującym. Do tych pierwszych możemy zaliczyć: Laos (32%) i Kambodżę (29%), w pozostałych wskazanych w tabeli 3 udział rolnictwa w PKB w 2010 r. był niższy niż przemysłu i usług.

Grupa państw „nierolniczych” nie jest jednorodna – w Brunei, Indonezji, Tajlandii i Wietnamie przemysł i usługi w podobnym stopniu przyczyniają się do wytworzenia PKB; różnica w ich udziałach nie przekracza 7 punktów procentowych. Natomiast w pozostałych państwach ASEAN dominującą rolę w tworzeniu dochodu narodowego odgrywa sektor usług, którego udział waha się w przedziale 67% w Singapurze do 56% w Malezji i na Filipinach. Szczególna sytuacja występuje w Singapurze, co niewątpliwie jest konsekwencją faktu, że to małe państwo-miasto jest jednym z największych na świecie portów morskich, specjalizującym się w obsłudze kontenerów, a także azjatyckim centrum bankowym i finansowym, lecz jednocześnie jego gospodarka jest silnie uzależniona od popytu zagranicznego. Trudność w ocenie struktury gospodarczej występuje natomiast w przypadku Myanmar, ponieważ brak jest wiarygodnych statystyk międzynarodowych⁴.

³ Indeks ten przybiera wartość od 0,0 do 1,0 i stanowi podstawę podziału krajów na trzy kategorie: kraje wysoko rozwinięte (0,801–1,0), średnio rozwinięte (0,501–0,800) i słabo rozwinięte (poniżej 0,501).

⁴ Reformy społeczno-polityczne zapoczątkowane w Myanmar w 2011 r. oraz notowany wzrost gospodarczy spowodowały, iż coraz częściej ten kraj jest określany jako „wschodząca gwiazda” Azji; za: *MYANMAR hopeful to become middle-income nation to 2030 – ABD*; „News Track India” (<http://www.newstrackindia.com/newsdetails/2012/08/20/170-Myanmar-hopeful-to-become-middle-income-nation-by-2030-ADB-.html> – data dostępu: 25.08.2012).

Tabela 3. Struktura gospodarek krajów ASEAN w latach 2000, 2005 i 2010

Kraj	PKB w mld USD (2010)	Udział sektorów w wytwarzaniu PKB (jako % PKB)								
		rolnictwo			przemysł			usługi		
		2000	2005	2010	2000	2005	2010	2000	2005	2010
ASEAN-6										
Brunei	12,4	3	b.d.	1	48	b.d.	53	50	b.d.	46
Filipiny	189,3	16	14	12	32	32	32	52	53	56
Indonezja	708,0	16	13	13	46	46	41	39	41	45
Malezja	238,8	9	9	7	51	52	37	41	40	56
Singapur	223,0	0,1	0,1	0,0	36	34	33	64	66	67
Tajlandia	318,7	9	10	8	42	44	49	49	46	43
ASEAN-4										
Kambodża	11,2	38	34	29	23	27	29	39	39	42
Laos	6,5	53	45	32	23	30	27	25	26	41
Myanmar	43,0	b. d.	b. d.	b. d.	b. d.	b. d.	b. d.	b. d.	b. d.	b. d.
Wietnam	107,7	25	21	16	37	41	42	39	38	42

Źródło: opracowanie własne na podstawie *ASEAN Community in Figures 2011*, ASEAN Secretariat, Jakarta 2012, s. 1; *Asian Development Outlook 2012*, Asian Development Bank, Manila 2012, s. 257–259.

Warto jednocześnie nadmienić, iż zmiany zachodzące w strukturach wszystkich badanych gospodarek w latach 2000–2010 zwiększają szansę każdego kraju z osobna i całego regionu na intensyfikację procesów integracji ekonomicznej oraz tworzą bazę do budowania trwałych podstaw wzrostu gospodarczego i kreowania wielopłaszczyznowych powiązań z gospodarką światową (tab. 3).

Jednym z zasadniczych czynników wzrostu jest wysoka stopa oszczędności i inwestycji w zdecydowanej większości krajów ASEAN (tab. 4). Stopy oszczędności w większości krajów ASEAN kształtują się na relatywnie wysokim poziomie, zwłaszcza w Brunei, Singapurze i Malezji, lecz w wymienionych krajach nastąpił ich spadek w latach 2008–2010. W pozostałych krajach, takich jak: Filipiny, Indonezja, Tajlandia i Wietnam, odnotowano nieznaczny wzrost oszczędności nie przekraczający czterech punktów procentowych. Wyjątek stanowi Myanmar, w którym wskaźnik w latach 2008–2010 wzrósł o 7,1 pkt. proc. (tab. 4). Tak wysoki poziom krajowych oszczędności umożliwiał realizację wysokiej stopy inwestycji w dochodzie narodowym, która była i jest najważniejszym źródłem wzrostu gospodarczego. Tabela 4 przynosi zestawienie danych dotyczących stopy oszczędności, stopy inwestycji i różnicy między nimi w latach 2005–2010. Jest rzeczą niezwykle

Tabela 4. Stopy oszczędności i inwestycji w krajach ASEAN (jako % PKB)

Kraj	Stopa krajowych oszczędności brutto (1)			Stopa krajowych inwestycji brutto (2)			Luka między stopą inwestycji a stopą oszczędności (1) – (2)		
	2005	2008	2010	2005	2008	2010	2005	2008	2010
ASEAN-6									
Brunei	59,1	65,2	54,4	11,4	13,7	15,9	47,7	51,5	38,5
Filipiny	20,1	16,8	18,7	15,7	19,3	20,5	4,4	-2,5	-1,8
Indonezja	26,3	31,0	34,4	22,2	27,8	32,6	4,1	3,2	1,8
Malezja	43,3	43,8	40,3	19,8	21,5	23,1	23,5	22,3	17,2
Singapur	48,6	49,9	50,5	18,6	29,4	22,1	30,0	20,5	28,4
Tajlandia	29,4	30,8	31,2	31,6	28,4	24,9	-2,2	2,4	6,3
ASEAN-4									
Kambodża	13,9	14,9	14,1	21,5	18,6	17,4	-7,6	-3,7	-3,3
Laos	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.
Myanmar	11,0	15,6	22,7	11,0	15,6	22,7	0,0	0	0
Wietnam	30,2	26,5	27,0	35,4	39,7	38,9	-5,2	-13,2	-11,9

Źródło: *Key Indicators 2006*, Asian Development Bank, Manila 2006, s. 115; *Key Indicators 2012*, Asian Development Bank, Manila 2012, s. 171, 174, www.adb.org (data dostępu: 20.08.2012).

interesującą, że poziom zainwestowanego kapitału ze źródeł krajowych jako procent PKB, w takich państwach jak: Brunei, Indonezja, Malezja, Singapur, a w latach 2008–2010 także Tajlandia, będąc niższym od stopy oszczędności, wskazuje na fakt nadwyżki kapitału netto, która jest eksportowana za granicę. Dodatkowo warto zaznaczyć, że wysoki poziom oszczędności zmniejsza koszty inwestycji, a także iż wyższe oszczędności stwarzają większą dostępność kapitału na regionalnym rynku kapitałowym przy mniejszym koszcie oraz implikują wysoki poziom inwestycji, gdy występuje kontrola przepływu kapitału, jak to ma miejsce w wielu państwach Azji Południowo-Wschodniej (Skulska, 2012).

4. ZNACZENIE EKSPORTU DLA WZROSTU GOSPODARCZEGO KRAJÓW ASEAN

Wzrost gospodarczy był i jest napędzany w ASEAN, chociaż w niejednakowym stopniu we wszystkich omawianych krajach, przez sektory eksportowe, a rosnąca

integracja handlowa krajów stowarzyszenia oraz rozwój powiązań z gospodarką światową są bez wątpienia jednymi z głównych czynników ich sukcesów ekonomicznych.

Analiza handlu zagranicznego krajów Azji Południowo-Wschodniej wskazuje, że jego intensyfikacja nastąpiła na przełomie lat 80. i 90. XX wieku. Wynikało to przede wszystkim z zacieśniania współpracy regionalnej, wzrostu uprzemysłowienia krajów regionu oraz reorientacji polityki gospodarczej prowadzonej w tych krajach, polegającej na przejściu od substytucji importu do intensywnej promocji eksportu. Stało się to bodźcem do rozwoju i zmiany struktury wymiany handlowej krajów badanego regionu oraz do pełniejszego ich uczestnictwa w handlu międzynarodowym (*Biznes międzynarodowy ...*, 2009, s. 57–80).

W XXI wieku zaobserwowano, iż poszczególne kraje ASEAN utrwaliły swoją pozycję w handlu światowym zarówno po stronie importu, jak i eksportu i co ciekawe globalny kryzys gospodarczy 2007/2008+ nie zahamował tego rosnącego trendu (tab. 5). Przeciwnie, w statystykach WTO w 2010 r. na liście 50 czołowych eksporterów i importerów znalazło się 6 krajów ASEAN: Singapur, kraje należące do tygrysów drugiej generacji, tzn.: Indonezja, Malezja, Tajlandia, Filipiny (jedynie po stronie importu zajmujące 47. pozycję) i Wietnam, które zwiększyły swój udział w światowym handlu (w stosunku do 2008 r.), a tym samym poprawiły swoją pozycję w rankingach światowych eksporterów i importerów. Najwyższą pozycję zajmuje oczywiście Singapur, który uplasował się w 2010 r. na 14. pozycji wśród eksporterów i na 15. pozycji wśród importerów na świecie, a kolejne trzy tygrysy znalazły się w trzeciej dziesiątce. Natomiast największy sukces odniósł Wietnam (zaliczany do trzeciej grupy tygrysów), który w latach 2008–2010 przesunął się w światowych rankingach z pozycji 50. na 39. wśród eksporterów oraz z pozycji 41. na 35. wśród importerów.

W XXI wieku obserwuje się również wzrost powiązań handlowych w obrębie krajów Azji Południowo-Wschodniej, będący wynikiem splotu oddziaływania kilku czynników. Jak zauważa E. Oziewicz, jest po pierwsze odreagowaniem spadku, jaki miał miejsce w latach 80. XX wieku w wyniku obniżenia się cen surowców oraz oddziaływania kryzysu zadłużeniowego (Oziewicz, 2007, s. 38–39). Po drugie, wynika ze znaczącej liberalizacji handlu oraz wdrażania w poszczególnych krajach badanego regionu strategii rozwoju nakierowanych coraz bardziej na otwieranie się gospodarek, a także z rozwoju procesów integracyjnych oraz powstawania licznych stref wolnego handlu oferujących preferencyjne warunki wymiany swoim członkom. Najważniejszy jednak jest chyba fakt coraz dynamiczniejszego rozwoju drugiej i trzeciej generacji tygrysów azjatyckich, a także pogłębianie się wewnątrzregionalnej specjalizacji.

W latach 2002–2010 pogłębiły się powiązania handlowe pomiędzy krajami ASEAN, a mianowicie eksport wewnątrz ugrupowania wzrósł z poziomu 22,6% do 25%, a import z 22,2% do 24%. Rosnące zależności handlowe między członkami stowarzyszenia w XXI wieku wynikają zarówno z liberalizacji wzajemnych reguł handlowych, jak i z istnienia odpowiedniej struktury gospodarczej i rozwoju infrastruktury komunikacyjnej, rosnącej komplementarności gospodarek oraz

Tabela 5. Udział w eksporcie i imporcie światowym (w %) i ranga wybranych krajów ASEAN w latach 2000–2010

Kraj	Eksport						Import					
	Udział w eksporcie (w %)			Ranga w świecie			Udział w imporcie (w %)			Ranga w świecie		
	2000	2008	2010	2000	2008	2010	2000	2008	2010	2000	2008	2010
ASEAN-6												
Brunei	0,1	0,1	0,1	*	*	*	0,0	0,0	0,0	*	*	*
Filipiny	0,6	0,3	0,3	33	*	*	0,6	0,4	0,4	34	46	47
Indonezja	1,0	0,9	1,0	26	31	27	0,6	0,8	0,9	35	30	29
Malezja	1,5	1,2	1,3	18	21	23	1,2	0,9	1,1	18	28	25
Singapur	2,1	2,1	2,3	15	14	14	2,0	1,9	2,0	16	15	15
Tajlandia	1,1	1,1	1,3	23	26	25	0,9	1,1	1,2	22	25	22
ASEAN-4												
Kambodża	0,0	0,0	0,0	*	*	*	0,0	0,0	0,0	*	*	*
Laos	0,0	0,0	0,0	*	*	*	0,0	0,0	0,0	*	*	*
Myanmar	0,0	0,0	0,1	*	*	*	0,0	0,0	0,0	*	*	*
Wietnam	0,2	0,4	0,5	50	*	39	0,2	0,5	0,5	45	41	35
Świat	100,0	100,0	100,0	–	–	–	100,0	100,0	100,0	–	–	–

* dany kraj nie był klasyfikowany wśród największych 50 eksporterów lub importerów na świecie przez WTO w danym roku.

Źródło: obliczenia własne na podstawie *International Trade Statistics 2001, 2009 i 2011*, World Trade Organization; http://www.wto.org/english/res_e/statis_e/its2011_e/its2011_e.pdf; http://www.wto.org/english/res_e/statis_e/its2009_e/its2009_e.pdf; http://www.wto.org/english/res_e/statis_e/its2001_e/chp_1_e.pdf (data dostępu: 24.08.2012).

prowadzenia polityki ekonomicznej sprzyjającej integracji (*Azja-Pacyfik* ..., 2007, s. 32). Dodatkowym bodźcem dla rosnącej wymiany handlowej między krajami badanego obszaru jest chęć uniezależnienia się od partnerów z innych regionów świata, których gospodarki skurczyły się w wyniku globalnej recesji, co spowodowało ograniczenie ich możliwości popytowych i wzrost tendencji protekcyjnych na rynkach starych krajów Unii Europejskiej i Stanów Zjednoczonych.

Głównymi eksporterami towarów wśród członków ASEAN w latach 2005–2010 były kraje zaliczane do grupy ASEAN-6. Dominował Singapur, a na drugiej i trzeciej pozycji uplasowały się Malezja i Tajlandia. Wśród biedniejszych człon-

ków (ASEAN-4) dominował Wietnam. W statystykach obrazujących wartość eksportu towarowego tych krajów można dostrzec, iż po przejściowym spadku w 2009 r. we wszystkich krajach stowarzyszenia w kolejnym roku odnotowano trend wzrostowy (*ASEAN Statistical Yearbook 2008, 2009*, s. 60).

Analiza struktury branżowej eksportu w krajach ASEAN wskazuje, iż w latach 2005–2010 najważniejszą grupę towarową stanowiły produkty przemysłowe, których udział w eksporcie ogółem wzrósł z 16,1% do 64,9% z dominacją maszyn i środków transportu⁵. Świadczy to o skutecznej realizacji strategii uprzemysłowienia i otwierania gospodarek narodowych, które podjęli członkowie stowarzyszenia. Należy również zauważyć, iż globalna recesja wpłynęła negatywnie na obrót tą grupą towarów i spowodowała ujemny przyrost wartości jej eksportu na poziomie minus 15% w 2009 roku. Na drugim miejscu uplasowały się paliwa i kopaliny, których udział w eksporcie spadł w badanym okresie z 72,1% do 18,7%, a jednocześnie roczny spadek przyrostu wartości eksportu był największy: minus 28% w 2009 roku. Stosunkowo niewielkie znaczenie ma eksport produktów rolnych w krajach ASEAN, lecz, co interesujące, ich udział wzrósł w eksporcie ogółem z 9,5% do 12,6% w latach 2005–2010, a także okazał się bardziej odporny na globalny kryzys gospodarczy 2007/2008+ (roczny spadek przyrostu wartości eksportu wyniósł minus 18%). Można to tłumaczyć wzrostem cen surowców i artykułów rolnych na światowych rynkach, co niestety odbija się negatywnie na najuboższych krajach i regionach świata.

Głównymi importerami towarów wśród członków ASEAN w latach 2005–2010 były – podobnie jak w eksporcie – Singapur, Tajlandia i Malesja, a w grupie ASEAN-4 dominował Wietnam. Wartość importu towarowego tego kraju prawie się potroiła, wzrastając z 32,6 mld USD w 2005 r. do 84 mld USD w 2010 r. wskutek konsekwentnie realizowanej polityki uprzemysłowienia i rozwoju kraju⁶. We wszystkich krajach stowarzyszenia – z wyjątkiem Brunei i Myanmar – odnotowano spadek wartości importu w 2009 r. w stosunku roku poprzedniego, lecz w kolejnym 2010 r. nastąpił jego wzrost.

Podobne wahania w przypadku eksportu i importu badanego regionu można zaobserwować w latach 2011–2012, gdyż po gwałtownym spadku w drugiej połowie 2011 r. nastąpiło dynamiczne odbicie w pierwszych miesiącach kolejnego roku. Utrwalenie trendu przy dalszym wzroście popytu wewnętrznego stworzy solidne podstawy ożywienia gospodarczego w drugiej połowie 2012 roku. Wolumen importu Chin powrócił na ścieżkę wzrostu, osiągając w kwietniu 2012 r. imponujący poziom 27% (*Global Economic ...*, 2012, s. 80–81). Kraje ASEAN doświadczyły ożywienia w obrębie regionalnych sieci produkcyjnych angażujących w szczególności gospodarki Malesji, Indonezji i Filipin.

Wczesnym symptomem ożywienia na rynkach regionalnych towarzyszył skromny wzrost chińskiego eksportu – 11% w kwietniu 2012 roku. Podobnie

⁵ Obliczenia własne dokonane na podstawie: *International Trade Indicators 2011* (2011), s. 39 oraz *International Trade Indicators 2010* (2010), s. 28; www.wto.org (data dostępu: 28.08.2012)

⁶ Obliczenia własne na podstawie: *ASEAN Statistical Yearbook 2008* (2009), s. 60; *ASEAN Community in Figures 2011* (2012), s. 12.

grupa ASEAN-4, wyłączając Tajlandię, w pierwszych trzech miesiącach 2012 r. odnotowała wzrost eksportu na poziomie blisko 30%, gdy – w tym samym okresie – gospodarka Tajlandii, po odtworzeniu potencjału produkcyjnego, zwiększyła eksport aż o 57%. Co prawda, przytoczone trendy można po części tłumaczyć ożywieniem handlu „Południe – Południe”, są jednak przesłanki, by sądzić, że popyt importowy ze Stanów Zjednoczonych, Japonii i Niemiec odradza się (mimo zawirowań w strefie euro), stymulując dynamikę wschodnioazjatyckiego eksportu.

Kraje badanego regionu nie stanowią homogenicznej grupy, różnią się rozmiarami, ustrojami i doświadczeniem w rozwoju przemysłowym, lecz łączy je w XXI wieku dążenie do realizacji proeksportowej strategii rozwoju, zależnej od handlu zagranicznego. Udział eksportu i importu towarów w PKB krajów ASEAN prezentuje rosnący stopień otwartości ich gospodarek i zaangażowanie w gospodarce światowej. W latach 2000–2010 udział handlu w PKB najbardziej znacząco wzrósł w Singapurze, Malezji, Tajlandii i Wietnamie, jednak spadając częściowo w latach 2009–2010 w wyniku globalnego kryzysu ekonomicznego 2007/2008+⁷. W Tajlandii dodatkową przyczyną spadków udziału handlu w PKB były powodzie, jakie nawiedziły kraj w tym okresie.

Kolejnym źródłem wzrostu gospodarczego w krajach Azji Południowo-Wschodniej jest sektor usług. Średni roczny wzrost eksportu usług na świecie w latach 1980–2004 wynosił prawie 8%, podczas gdy eksport towarowy wzrastał w tym okresie w tempie 6,5% (Kuźnar, 2007, s. 59). W tym samym okresie nastąpił prawie siedmiokrotny wzrost wartości usług krajów rozwijających się, co sprawiło, że ich udział w światowym eksporcie usług wzrósł z 19% do 23%. Tak znaczący wzrost wynika przede wszystkim z rosnącego znaczenia Azji na światowym rynku usług. To właśnie kraje nowo uprzemysłowione pochodzące z tego regionu zanotowały najwyższe tempo wzrostu eksportu usług. Udział zaś całego regionu w światowym eksporcie usług wzrósł z 14% w 1980 r. do 21% w 2004 roku. Natomiast udział krajów Azji Południowo-Wschodniej w światowym eksporcie usług wzrósł z 4,4% w 2005 r. do 6,1% w 2010 r. mimo globalnej recesji⁸.

W światowym imporcie usług obserwuje się odwrotne tendencje. W porównaniu z rokiem 1980 wzrosło znaczenie krajów wysoko rozwiniętych, które obecnie importują 71% wszystkich usług, spadł zaś udział krajów rozwijających się (z 31% w 1980 r. do 26% w 2004 r.). Natomiast regionalna analiza światowego rynku usług wskazuje, iż Azja umocniła swoją pozycję na światowym rynku nabywców usług i jej udział wzrósł z 18% w 1980 r. do 24% w 2004 r. (Kuźnar, 2007, s. 60–61). Dotyczy to również krajów Azji Południowo-Wschodniej, które zwiększyły swój udział w światowym imporcie usług z 5,5% w 2005 r. do 7,1% w 2010 roku⁹.

W latach 2005–2010 wartość eksportu usług krajów ASEAN wzrosła dwukrotnie, a jego całkowita wartość w 2010 r. wyniosła 216 mld USD, z czego ponad 51% (tj. ok. 112 mld USD) przypadało na Singapur, 15,7% (tj. 34 mld USD) na

⁷ Opracowanie własne na podstawie bazy danych Banku Światowego dostępnej pod adresem: <http://data.worldbank.org/indicator/NE.EXP.GNFS.ZS> (data dostępu: 20.08.2012)

⁸ Ibidem.

⁹ Ibidem.

Tajlandię oraz 15% (ponad 32 mld USD) na Malezję¹⁰. Kraje te znajdują się odpowiednio na: 10., 27. i 29. pozycji wśród największych eksporterów usług na świecie. W tym samym roku Wietnam odnotował przyrost wartości eksportu usług na poziomie 32,4%(!), przy wskaźniku dla całego regionu 17,8% (co daje mu zresztą drugie miejsce wśród wszystkich regionów na świecie), a dla całej gospodarki światowej – 4,9%¹¹. Interesujące jest również spostrzeżenie, iż wśród badanych gospodarek w latach 2008–2010 tylko Tajlandia i Kambodża odnotowały spadek przyrostu eksportu usług. Natomiast wartość importu usług krajów Azji Południowo-Wschodniej w latach 2005–2010 wzrosła o ponad 60%, a jego całkowita wartość w 2010 r. osiągnęła poziom ponad 226 mld USD; największymi konsumentami usług – analogicznie jak eksporterami – były Singapur i Tajlandia.

Jak można zauważyć, kraje badanego regionu z roku na rok stają się coraz bardziej znaczącym zarówno dostawcą, jak i odbiorcą usług na rynku międzynarodowym. Ich udział w międzynarodowych obrotach usługowych systematycznie rósł do 2008 r., a w latach 2009–2010 nastąpiło jego załamanie. Podstawowymi branżami, w ramach których odbywa się handel zagraniczny usługami w Azji Południowo-Wschodniej, podobnie zresztą jak i na całym świecie, są transport i turystyka. Według danych Światowej Organizacji Turystyki, w 2011 r. Kambodża, Tajlandia i Wietnam odnotowały wzrost liczby przyjazdów turystycznych o około 20% (*Global Economic...*, 2012, s. 84–85). Poziom wpływów z turystyki istotnie wzrósł od czasów kryzysu w 2009 r., sprzyjając ustabilizowaniu rachunku obrotów bieżących na poziomach umiarkowanych, stanowiąc przy tym ważne i względnie stabilne źródło waluty zagranicznej dla części gospodarek regionu. W Kambodży wpływy z turystyki stanowiły 21,2% udziału w PKB w 2010 r., a w Malezji i Tajlandii odpowiednio 8,4% oraz 7,4% w tym samym roku.

5. PRZEPŁYWY KAPITAŁOWE W AZJI POŁUDNIOWO-WSCHODNIEJ A WZROST GOSPODARCZY W XXI WIEKU

Współcześni ekonomiści zgadzają się powszechnie ze stwierdzeniem, iż inwestycje zagraniczne są jedną z sił napędowych wzrostu gospodarczego i stanowią solidny fundament dla rozwoju technologicznego wszystkich krajów, w tym rozwijających się. W latach 2005–2010 do krajów ASEAN napływały bezpośrednie inwestycje zagraniczne o średniej wartości ponad 54 mld USD rocznie¹². Po rekordowym roku 2006, w którym do regionu napłynęło ponad 69 mld USD, nastąpiło załamanie napływu kapitału w tej postaci. Przez kolejne dwa lata region odczuwał skutki globalnego kryzysu ekonomicznego 2007/2008+. Jednak w 2010 r. nastąpiła widoczna poprawa i kraje ASEAN przyjęły 76 mld USD bez-

¹⁰ Ibidem.

¹¹ Obliczenia własne na podstawie *International Trade Statistics 2006, 2009, 2010 i 2011*, World Trade Organization, www.wto.org; *The ESCAP online database*, <http://www.unescap.org/stat/data/syb2011/III-Economy/III.19-Trade-in-services.pdf> (data dostępu: 23.08.2012).

¹² Obliczenia własne na podstawie danych tabeli 6.

Tabela 6. Napływ bezpośrednich inwestycji zagranicznych do krajów ASEAN w latach 2005–2010 (mld USD)

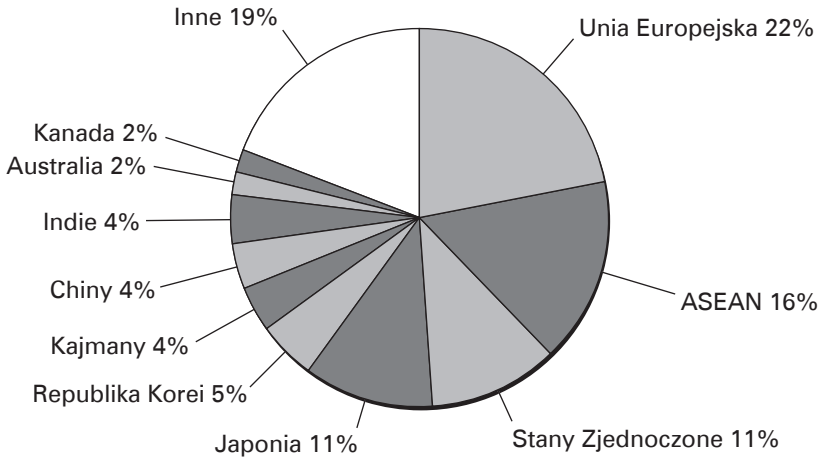
Kraj	2005	2006	2007	2008	2009	2010
ASEAN-6						
Brunei	0,29	0,43	0,26	0,24	0,37	0,63
Filipiny	1,9	2,9	2,9	1,5	2,0	1,7
Indonezja	8,3	4,9	6,9	9,3	4,9	13,3
Malezja	4,1	6,1	8,4	7,2	1,4	9,2
Singapur	14,4	27,7	31,6	8,6	15,3	35,5
Tajlandia	8,0	9,5	11,2	8,5	5,0	6,3
ASEAN-4						
Kambodża	0,38	0,48	0,87	0,82	0,54	0,78
Laos	0,03	0,19	0,32	0,23	0,32	0,33
Myanmar	0,24	0,43	0,26	0,98	0,96	0,45
Wietnam	2,0	2,4	6,7	9,6	7,6	8,0
ASEAN	39,6	55,0	69,5	47,1	38,3	76,2

Źródło: opracowanie własne na podstawie: *ASEAN Statistical Yearbook 2008* (2009), s. 124; *ASEAN Community in Figures 2011* (2012), s. 37.

pośrednich inwestycji zagranicznych. Najwięcej kapitału ulokowano w Singapurze (35,5 mld USD), Indonezji (13,3 mld USD) oraz w Malezji (9,2 mld USD).

Głównym inwestorem w regionie w 2010 r. była Unia Europejska. Warto jednak zwrócić uwagę na bardzo duże zaangażowanie krajów azjatyckich. Udział wzajemnych bezpośrednich inwestycji zagranicznych krajów ASEAN wyniósł 16% (dominowały Singapur i Malezja), a japońskie BIZ oscylowały na poziomie 11%. Można stwierdzić, iż inwestycje pochodzące z Azji stanowiły ponad 42% BIZ poczynionych w ASEAN, co odpowiadało zaangażowaniu o wartości 32 mld USD (rys. 1.). Rosnąca aktywność inwestycyjna tej grupy krajów (z coraz wyraźniej zaznaczającymi swoją obecność Koreą Południową i Chinami) w badanym regionie jest możliwa na taką skalę, ponieważ równolegle notują one szybki przyrost rezerw dewizowych. Świadczy to również o rosnących powiązaniach inwestycyjnych w regionie Azji i Pacyfiku, co sprzyja pogłębianiu regionalizmu ekonomicznego i uniezależnieniu całego regionu od sytuacji kryzysowych w globalnej gospodarce. Jednocześnie coraz częściej atutami krajów Azji Południowo-Wschodniej, decydujących o lokowaniu w tych krajach bezpośrednich inwestycji zagranicznych, są: coraz wyższa jakość kapitału ludzkiego oraz rosnące rozmiary rynku i popytu wewnętrznego, a nie niskie koszty siły roboczej.

Rysunek 1. Główni inwestorzy w krajach ASEAN 2010 r. według struktury geograficznej

Źródło: <http://www.aseansec.org/stat/Table27.pdf>

Podsumowując, warto podkreślić, że kraje regionu odgrywają coraz ważniejszą rolę w przepływie inwestycji na świecie i w regionie Azji i Pacyfiku zarówno jako eksporter, jak i importer kapitału. Wskazują na to wartości omawianych wskaźników charakteryzujące ASEAN jako całość i odnoszące się do poszczególnych krajów – zwłaszcza Singapuru, Malezji i Tajlandii, która stopniowo staje się kolejnym liczącym się graczem ekonomicznym w regionie.

6. KONKURENCYJNOŚĆ GOSPODAREK PAŃSTW REGIONU AZJI POŁUDNIOWO-WSCHODNIEJ

Umiejętność wykorzystania szans związanych z napływającymi inwestycjami, a także posiadanych przewag w handlu decyduje o pozycji konkurencyjnej regionu Azji Południowo-Wschodniej na światowym rynku i tworzy trwałe podstawy wzrostu gospodarczego. Aby obraz roli badanego regionu w gospodarce światowej był pełny, warto zwrócić uwagę na dwa wskaźniki, powszechnie stosowane do oceny stopnia konkurencyjności krajów, skonstruowane i obliczane przez Światowe Forum Gospodarcze (World Economic Forum – WEF): wskaźnik konkurencyjności (Global Competitiveness Index – GCI) oraz wskaźnik gotowości sieciowej (Network Readiness Index – NRI). Pierwszy z nich konstruowany jest na podstawie oceny dziewięciu elementów: instytucje publiczne, infrastruktura, warunki makroekonomiczne, zdrowie i szkolnictwo podstawowe, szkolnictwo wyższe, efektywność rynku, gotowość technologiczna, zaawansowanie przedsiębiorstw

i innowacje¹³. Natomiast NRI mierzy stopień przygotowania państw i społeczeństw do udziału w tworzeniu technik informacyjnych i komunikacyjnych oraz w czerpaniu z nich korzyści. Tworzą go trzy elementy: środowisko dla ICT oferowane przez dany kraj lub społeczeństwo, gotowość głównych podmiotów do tworzenia ICT oraz do faktycznego korzystania z tych technik (*Global Information...* (2007) (data dostępu: 29.08.2012)).

Tabela 7. Wskaźniki konkurencyjności gospodarek krajów ASEAN

Kraj	Wskaźnik GCI			Wskaźnik NRI	
	Ranking 2007–2008	Wartość wskaźnika 2007–2008	Ranking 2010–2011	Ranking 2010–2011 (2006–2007)	Wartość wskaźnika 2010–2011
ASEAN-6					
Brunei	b.d.	b.d.	28	57 (–)	3,89
Filipiny	71	3,99	85	86 (69)	3,57
Indonezja	54	4,24	44	53 (62)	3,92
Malezja	21	5,10	26	28 (26)	4,74
Singapur	7	5,45	3	2 (3)	5,59
Tajlandia	28	4,70	38	59 (37)	3,89
ASEAN-4					
Kambodża	110	3,48	109	111 (105)	3,23
Laos	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.
Myanmar	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.
Wietnam	68	4,04	59	55 (82)	3,90

Źródło: opracowanie własne na podstawie: *The Global Competitiveness Report 2007–2008*, *The Global Competitiveness Report 2010–2011*, *The Global Information Technology Report 2006–2007*, *The Global Information Technology Report 2010–2011*, www.weforum.org.

Jak można zauważyć, wszystkie kraje ASEAN-6 były klasyfikowane w światowych rankingach konkurencyjności (tab. 7). Wśród nich na szczególną uwagę zasługuje Singapur, który zajmował trzecie miejsce w rankingu GCI oraz drugie miejsce w rankingu NRI w latach 2010–2011. Kolejne miejsca wśród najbardziej

¹³ Global Competitiveness Index został po raz pierwszy wprowadzony w raporcie WEF w roku 2006 i zastąpił stosowany dotychczas Growth Competitiveness Index (wskaźnik wzrostu konkurencyjności). Nowy GCI (2006) jest bardziej wszechstronnym indeksem obejmującym ponad 90 różnych zmiennych sklasyfikowanych w 9 kategoriach; *Global Competitiveness Network: Frequently asked questions*, www.weforum.org

konkurencyjnych gospodarek, w trzeciej dekadzie, zajęły: Malezja (26. miejsce wg GCI i 28. miejsce wg NRI) oraz Brunei (odpowiednio 28. i 57.). Wszystkie kraje ASEAN, co istotne, które były klasyfikowane w obu rankingach konkurencyjności, poprawiły swoje pozycje pomimo globalnej recesji.

Istotnymi źródłami informacji o nastawieniu inwestorów zagranicznych do poszczególnych krajów są oceny wiarygodności kredytowej i poziomu ryzyka wystawiane przez agencje ratingowe. Najczęściej w literaturze przywoływane są rankingi przygotowywane przez Fitch Ratings. Na przykład w 2008 r. ta agencja bardzo korzystnie oceniła Singapur i Malezję. W pierwszym z nich rating dla zadłużenia długoterminowego w walutach zagranicznych został określony bardzo wysoko – na poziomie AAA, a w drugim na A-. Natomiast w grupie B znalazły się: Tajlandia (ocena BBB+), Filipiny i Indonezja (oba kraje BB), a także Wietnam (BB-). Trzy lata później, w 2011 roku ocena Singapuru i Malezji nie uległa zmianie, natomiast w grupie B: Tajlandia (BBB), Filipiny i Indonezja (BBB-) otrzymały niższe wskazania. Pozytywnym zaskoczeniem był rating Wietnamu, który został oceniony wyżej, bo na B+ w 2011 roku (www.fitchratings.com – data dostępu: 30.08.2012).

Ciekawych informacji na temat atrakcyjności inwestycyjnej krajów dostarcza firma doradcza A.T. Kearney, która regularnie bada zamierzenia inwestorów w zakresie kierunków inwestowania w chwili obecnej oraz w przyszłości. Wyniki badań prezentowane są w raporcie *Foreign Direct Investment Confidence Index*. Z raportu (*New Concerns...*, 2007, s. 1–7), który był opublikowany w 2007 r. wynikało, że największym zainteresowaniem inwestorów cieszyły się kraje rozwijające się, wśród których wskazano wówczas: Singapur (7. pozycja), Tajlandię (12.), Malezję (16.) i Indonezję (21.). Zaskoczeniem była pozycja Wietnamu, który powrócił do czołówki rankingu po czterech latach. Swoją wysoką 12. pozycję, a tym samym duże zaufanie inwestorów, zawdzięczał w dużej mierze przystąpieniu do WTO w 2007 roku. Największy odsetek badanych inwestorów wykazał zainteresowanie inwestycjami w tym kraju w sektor produkcyjny ze względu na niskie koszty wytwarzania. Raport opublikowany w 2012 r. jednoznacznie potwierdził rosnące zaufanie inwestorów do podejmowania działalności w Azji Południowo-Wschodniej. Kraje tego regionu kuszą relatywnie niskimi kosztami pracy (w porównaniu z rynkiem chińskim), a także rosnącymi rynkami wewnętrznymi i popytem wewnętrznym, co jest wynikiem wzrostu i bogacenia się klasy średniej. W przywołanym raporcie z 2012 r. analizowane gospodarki zajęły odpowiednio pozycje: Singapur (ponownie 7. pozycja), Indonezja (9.), Malezja (10.) i Wietnam (14.). Ponadto w rankingu pojawiła się ponownie Tajlandia sklasyfikowana na miejscu 16. (*The 2012 A.T. Kearney ...*, 2012). W szczegółowych badaniach inwestorzy pozytywnie oceniają klimat inwestycyjny na rynkach wschodzących, deklarując, iż podejmą na nich działania (ponad 33%) oraz spodziewają się wzrostu roli państwa w tych gospodarkach poprzez obniżenie barier handlowych (34%) oraz wprowadzenie korzystnych regulacji rynku pracy (41%) w tych krajach (*Cautious investors ...* – data dostępu: 29.08.2012). Singapur cieszy się zaufaniem jako globalne centrum finansowe i regionalny hub dla wielu korporacji

międzynarodowych, Indonezja zyskuje na znaczeniu dzięki silnemu wzrostowi gospodarczemu, dużemu rynkowi konsumenckiemu i obfitości surowców naturalnych, a rynkiem Malezji zainteresowały się w 2011 r. Zjednoczone Emiraty Arabskie. Arabskie przedsiębiorstwo Mubadala Development Company zainwestuje 7 mld USD w malezyjski sektor aluminiowy w ramach strategicznego partnerstwa ze spółką rządową Malaysia Development Berhad. Wietnam i Tajlandia spadły na niższe pozycje w analizowanym rankingu. W przypadku Wietnamu wzrost gospodarczy jest wolniejszy niż w przypadku sąsiadów. Pomimo rosnącej otwartości i relatywnej stabilności politycznej, inwestorzy mogą być zaniepokojeni wysoką inflacją, deprecjacją waluty oraz napięciami w finansach publicznych. Jednak niektóre firmy przenoszą produkcję do Wietnamu, skuszone niższymi niż w Chinach kosztami pracy i głębszymi portami, które mogą przyjąć kontenerowce o większej wyporności, przyływające bezpośrednio ze Stanów Zjednoczonych, Europy i Azji. Natomiast Tajlandia, zajmując 16. miejsce w rankingu, potwierdziła swój status – pokonując skutki olbrzymich powodzi z początku 2011 r. i wprowadzając regulacje sprzyjające prowadzeniu działalności inwestycyjnej – jako baza produkcyjna i regionalne centrum produkcyjno-eksportowe produktów przemysłowych na rynki krajów Azji Południowo-Wschodniej.

7. WPŁYW INSTYTUCJI REGIONALNYCH W AZJI WSCHODNIEJ NA STYMULOWANIE WZROSTU GOSPODARCZEGO W REGIONIE

Skala oddziaływania globalnego kryzysu ekonomicznego 2007/2008+ na kraje Azji Południowo-Wschodniej zależy nie tylko od ich wrażliwości na negatywne zjawiska, ale także od siły instytucji regionalnych, systemów polityki monetarnej i fiskalnej, kondycji sektora finansowego, wreszcie – sprawności systemu ubezpieczeń społecznych zarówno w poszczególnych krajach, jak i w całym regionie.

W poszczególnych krajach ASEAN począwszy od 2007 r. podejmowano wiele działań w odpowiedzi na globalną recesję i pogarszającą się światową koniunkturę gospodarczą. Celem ochrony systemów bankowych część gospodarek regionu (m.in. Malezja i Singapur) zagwarantowała klientom, wzorem Stanów Zjednoczonych i niektórych państw europejskich, wypłatę depozytów przetrzymywanych w autoryzowanych instytucjach (Kawai, 2008, s. 3–8). Z kolei na Filipinach i w Singapurze uproszczono reguły rachunkowości, by spadek wartości aktywów, w tym instrumentów kapitałowych przechowywanych przez banki, nie spowodował kryzysu na rynku kredytowym.

W 2008 r., w sytuacji gwałtownego spadku cen ropy i innych towarów, w perspektywie zwalniającego wzrostu, część państw dostrzegło przestrzeń dla poluzowania polityki monetarnej, aby poprawić płynność systemu bez podbijania inflacji. Chiny, Indie i Korea Południowa obniżyły stopy procentowe, natomiast Chiny, Indie i Indonezja obniżyły poziom obowiązkowych rezerw od depozytów. Kilka krajów zdecydowało się na zwiększenie wydatków fiskalnych na potrzeby zrów-

noważenia słabnącego wzrostu. Inne kraje, uboższe w zasoby – tj. Indonezja i Filipiny – zainicjowały nieformalne konsultacje z międzynarodowymi instytucjami finansowymi na temat pakietów finansowych w celu stabilizacji gospodarki, uniknięcia kryzysu bilansu płatniczego czy ratowania instytucji finansowych napotykcujących problemy płynnościowe.

Pomimo braku koordynacji podejmowanych działań przez rządy poszczególnych krajów, istniało powszechne przekonanie co do potrzeby minimalizacji negatywnego wpływu globalnego kryzysu ekonomicznego 2007/2008+ i spowolnienia gospodarczego na azjatycki sektor finansowy i realną sferę gospodarki. Priorytetami było, jak dotąd, utrzymanie zaufania do rynku finansowego, zapobieżenie kryzysowi finansowemu, wreszcie – podtrzymanie wzrostu gospodarczego.

W latach 2007–2008 odpowiedź członków ASEAN na globalny kryzys przyjmowała postać indywidualnych strategii krajowych i implementowanych rozwiązań, pozbawionych skoordynowanych działań na forum stowarzyszenia. Niemniej jednak nadszedł czas, by ASEAN podjął szereg wspólnych działań w odpowiedzi na globalną recesję. W szczególności ASEAN może przysłużyć się azjatyckiej i globalnej stabilności finansowej poprzez utrzymanie zdrowego sektora finansowego, zdolnego do zaangażowania oszczędności na poczet inwestycji – zwłaszcza małych i średnich przedsiębiorstw. Stymulując popyt wewnętrzny dla skompensowania spadku popytu zewnętrznego, ASEAN może zrównoważyć źródła wzrostu. Tym sposobem kraje ASEAN i Azja jako całość stać się mogą solidnym napędem globalnego odrodzenia z obecnego kryzysu.

W końcu pierwszej dekady XXI wieku kraje ASEAN wraz z Japonią, Chinami i Koreą Południową (ASEAN+3) stały się centrum walki z globalną recesją w regionie Azji i Pacyfiku, co zaowocowało podjęciem wielu działań, których myślą przewodnią jest dążenie do prowadzenia ekspansywnej polityki i wzmocnienia nadzoru makroekonomicznego oraz stabilności sektora finansowego. Prowadzone działania mają służyć wsparciu azjatyckiego wzrostu gospodarczego i reformie regionalnej architektury finansowej. Ze względu na ograniczoną objętość artykułu autorka zdecydowała się przedstawić tylko najważniejsze inicjatywy podejmowane w tym zakresie przez kraje badanego regionu.

Na szczycie w Bali w 2003 r. członkowie ASEAN podpisali Deklarację, która zawierała decyzję o utworzeniu Wspólnoty ASEAN. A następnie, akceptując nowe podejście do procesu integracji regionalnej, w 2007 r. przyjęto tzw. Kartę ASEAN, która jest wzorowana na europejskim modelu organizacji instytucjonalnej. Stanowi ona podstawę powołania Wspólnoty (ASEAN Community) (Skulska, 2012). Karta ASEAN ustanawia, w szczególności, osobowość prawną ASEAN (Artykuł 3 Karty), podstawowe cele i reguły działania instytucji, uzgodnione w gronie państw członkowskich (Artykuł 2), ramy instytucjonalne (Artykuły 7–15), a także podstawowe reguły procesu podejmowania i wykonywania decyzji (Artykuły 20–21) (*The ASEAN Charter ...*, data dostępu: 09.07.2012). Dokument ten jest swoistą konstytucją państw wchodzących w skład stowarzyszenia. Karta ASEAN weszła w życie 1 stycznia 2009 roku. Dzięki jej przyjęciu możliwa będzie

transformacja stowarzyszenia w bardziej zwartą i opartą na instrumentach prawnych organizację. Podpisany dokument ma zachęcić do przekształcenia ASEAN w ugrupowanie regionalne oparte na trzech filarach: wspólnocie w zakresie bezpieczeństwa, wspólnocie ekonomicznej oraz wspólnocie społeczno-kulturalnej. Tworzenie wspólnot ma zostać ukończone do 2015 roku. W zakresie ekonomicznym celem karty jest zintegrowanie państw członkowskich w jeden wspólny rynek, ze swobodnym przepływem towarów, usług i inwestycji oraz zwiększeniem ulg w odniesieniu do swobodnego przemieszczania się przedsiębiorców, inwestorów i siły roboczej. Takie rozwiązanie przyczyni się zapewne do stworzenia solidnych fundamentów dla wzrostu gospodarczego w Azji Wschodniej.

Karta ASEAN ustanawia podstawy prawne określające prawa i obowiązki krajów członkowskich oraz wytycza kierunki działania w relacjach z partnerami zewnętrznymi. Karta podtrzymuje poszanowanie prawa nieingerencji z zewnątrz oraz nadaje mandat ciału odpowiedzialnemu za promocję i ochronę praw człowieka, a także fundamentalnych wolności w regionie (Kowal, data dostępu: 10.07.2012).

Odnotowany postęp w integracji krajów członkowskich ASEAN świadczy o tym, iż uczestnicy procesu uświadamiają sobie korzyści z bliższej integracji ekonomicznej, a jednocześnie mają świadomość zachodzących w świecie procesów globalizacji i rosnącej konkurencji na arenie międzynarodowej. Opowiadają się jednak za kultywowaniem tradycyjnego podejścia do integracji, opartego na niewiążących prawnie instrumentach politycznych, dotyczących chociażby metodologii budowania Wspólnoty Gospodarczej ASEAN. Wspólnota ta ma powstawać stopniowo na podstawie niewiążącego prawnie porozumienia dotyczącego „Projektu Wspólnoty Gospodarczej ASEAN”, załączonego do Karty ASEAN.

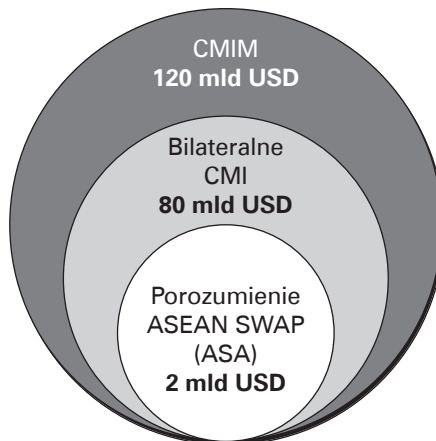
Należy podkreślić, iż bilans dokonań ASEAN na przestrzeni dziesięcioleci stał się czynnikiem motywującym i wzorcem dla kolejnych inicjatyw oraz form kooperacji politycznej i gospodarczej w badanym regionie.

Kolejnym przedsięwzięciem, które powinno zabezpieczyć kraje Azji Wschodniej przed skutkami kryzysu, jest pogłębienie współpracy w ramach Inicjatywy Chiang Mai (Chiang Mai Initiative, CMI). Pierwotnie była ona powołana na forum ASEAN+3 w 2000 roku, rozszerzyła zakres funkcjonowania *ASEAN Swap Agreement* (ASA) i stanowiła bazę bilateralnych porozumień walutowych między poszczególnymi krajami ASEAN+3 (*Bilateral Swap Agreements*, BSA) (*Azja-Pacyfik. Obraz ...*, 2007, s. 56–57). Obecnie funkcjonująca sieć bilateralnych państwowych linii kredytowych ma dwa źródła (Arner, Lejot, Wang, 2010, s. 31): wspólne zagraniczne linie transakcji swap współtworzone przez pięć państw założycielskich ASEAN oraz pakiet linii wykupu papierów wartościowych, zainicjowany przez EMEAP, którego powstanie było reakcją na meksykański kryzys finansowy z 1994 roku (Moreno, 1997, s. 97–100). Za pośrednictwem obu filarów realizowane są dwa konkretne cele: pierwszy, który podkreśla potrzebę koordynacji polityki gospodarczej w regionie Azji Wschodniej, drugi – polityczny, związany z manifestacją siły ugrupowania.

W ramach CMI każdy kraj członkowski mający problemy z płynnością mógł zażądać natychmiastowego wsparcia krótkoterminowego w celu obrony przed spekulacyjnym atakiem walutowym. Wsparcie miało postać pożyczki (zazwyczaj w USD), która była wykorzystywana na zakup własnej waluty i stabilizację kursu walutowego. Pomoc nieprzekraczająca 10% poziomu określonego w BSA udzielana była bezwarunkowo, natomiast większe wsparcie było częścią programu podlegającego MFV. Stworzony w ramach CMI system dwustronnych porozumień walutowych umożliwiał poszczególnym krajom wykorzystywanie w celach kredytowych części rezerw walutowych, które w niektórych przypadkach gwałtownie wzrastały przez cały okres po roku 1997 (*Bulletin on Asia-Pacific ...*, 2003, s. 90–93).

Na szczycie ADB w maju 2008 r. w Madrycie, a następnie w październiku 2008 r. w Pekinie podczas spotkania ASEM, kraje ASEAN+3 porozumiały się, co do wydatkowania 80 mld USD rezerw finansowych poprzez wielostronne otwarcie Inicjatywy Chiang Mai. Natomiast w lutym 2009 r. podjęto decyzję o podwyższeniu poziomu tych rezerw do 120 mld USD (rys. 2) (*The Global Economic Crisis ...*, 2009, s. 11). Było to istotne posunięcie, zważywszy, iż funkcjonujące bilateralne porozumienia swap miały tworzyć jeden fundusz, a środki z niego pochodzące miały być przeznaczane na wsparcie monetarne gospodarek dotkniętych ograniczeniem płynności. Ponadto, usprawnienie mechanizmów monitoringu makroekonomicznego i finansowego, wykorzystującego systemu wczesnego ostrzegania i inne narzędzia analityczne, jest kluczowe dla szybkiego rozpoznania źródeł wrażliwości finansowej i wypracowania adekwatnych rozwiązań w obliczu globalnego kryzysu gospodarczego (Skulska, 2009, s. 158–159).

Rysunek 2. Rozwój współpracy walutowej w Azji Wschodniej w latach 1997–2010

Źródło: Skulska (2011), s. 110.

Kolejnym posunięciem, które wzmocniło azjatycką kooperację finansową, było zawarcie porozumienia między ministrami finansów i prezesami banków centralnych państw członkowskich ASEAN oraz Chin, Japonii i Republiki Korei (ASEAN+3) oraz władzami monetarnymi Hongkongu dotyczącego multilateralizacji Inicjatywy Chiang Mai (*Chiang Mai Initiative Multilateralization*, CMIM), co nastąpiło 24 marca 2010 r. (*Chiang Mai ...*; data dostępu: 25.08.2012).

Chiny, Japonia i Korea Południowa zapewniają wspólnie 80% potencjału dla tego przedsięwzięcia, kraje członkowskie ASEAN – pozostałe 20%. CMIM, czyli multilateralny kontrakt walutowy swap obejmujący wszystkie państwa członkowskie ASEAN+3, stanowi efekt ewolucji funkcjonującej dotychczas sieci bilateralnych porozumień, których celem było usprawnienie równoległe prowadzonych transakcji walutowych, oparty na wspólnym mechanizmie decyzyjnym jednego kontraktu. Stanowi również źródło wsparcia finansowego dla transakcji walutowych swap realizowanych pomiędzy stronami porozumienia w okresie niedoborów płynności, a także uzupełnia międzynarodowe porozumienia finansowe. Każdy sygnatariusz CMIM uprawniony jest, zgodnie z procedurami i warunkami porozumienia, do wymiany swojej waluty lokalnej na dolara amerykańskiego do poziomu wkładu skorygowanego o określony mnożnik.

Formalna i publiczna implementacja CMIM wymaga porozumienia pomiędzy krajami w kwestii procedur decyzyjnych, zobowiązania co do zasobów operacyjnych, procedur zarządzania ryzykiem, włączając mechanizmy akceptacji, dopuszczalne wykorzystanie dostępnych linii, nadzór nad ratingiem kredytowym i kondycją makroekonomiczną krajów członkowskich. Czynniki te będą determinować użyteczność stosowanego modelu, a także stopień, w jakim CMIM stanowić będzie realny wkład Azji Wschodniej w międzynarodową architekturę finansową oraz kamień milowy w zacieśnianiu regionalnej integracji finansowej. Zdaniem analityków azjatyckiego rynku finansowego, CMIM może stać się w przyszłości instrumentem, który pozwoli w długim okresie uniknąć fluktuacji kursów walutowych w celu ochrony eksportu i wartości inwestycji zagranicznych (Eichengreen, 2009, s. 11).

Świadomość konieczności wzmocnienia nadzoru ekonomicznego, zwłaszcza w okresie globalnego kryzysu, przez kraje Azji Wschodniej doprowadziła do utworzenia Biura Nadzoru Makroekonomicznego ASEAN+3 (ASEAN+3 Macroeconomic Research Office, AMRO), co nastąpiło w kwietniu 2011 r. w Singapurze (*ASEAN+3 Macroeconomic ...*; data dostępu: 2.09.2012). Podstawowym zadaniem AMRO jest monitorowanie i analizowanie sytuacji gospodarczej i finansowej w całym regionie i poszczególnych krajach. Działalność tej niezależnej jednostki badawczej przyczyni się do wczesnego wykrywania zagrożeń i szybkiego podejmowania środków zaradczych, które będą ograniczały ryzyko makroekonomiczne w regionie i wspomagały podejmowanie efektywnych decyzji w ramach CMIM.

Wydaje się istotne, iż działalność AMRO powinna, z jednej strony uzupełnić, a z drugiej zmodyfikować obecny proces nadzoru makroekonomicznego w ramach ASEAN+3 (Sussangkarn, data dostępu: 04.09.2012). Na poziomie ASEAN+3

nadzór jest prowadzony poprzez wykorzystanie instrumentu, jakim jest Dialog Przeglądu Polityki i Gospodarki (Economic Review and Policy Dialogue, ERPD), w ramach corocznych Spotkań Delegatów Ministrów Finansów oraz Banków Centralnych ASEAN+3 (Finance and Central Bank Deputies Meeting AFDM+3). Biorąc pod uwagę fakt, że zadaniem AMRO jest tworzenie kwartalnych raportów nadzorczych z regionu, można zakładać, iż jego działalność stanie się istotną częścią procesu ERPD. Zdaniem analityków, AMRO powinno koncentrować się na dostarczeniu wysokiej jakości, niezależnych ocen dla innych podmiotów nadzorujących, które istnieją na globalnym oraz regionalnym poziomie, ściśle współpracować, poza MFW i ADB, z innymi globalnymi agencjami, takimi jak Bank Światowy, Bank Rozrachunków Międzynarodowych oraz sekretariat ASEAN.

Warto również zauważyć, iż podejmowane przez kraje Azji Wschodniej działania mające na celu koordynację polityki makroekonomicznej, zbudowanie regionalnej architektury finansowej oraz wzmocnienie mechanizmów nadzoru finansowego są wspierane od wielu lat przez Azjatycki Bank Rozwoju (ABR). Świadczy on na rzecz poszczególnych krajów usługi doradcze, udostępnia źródła finansowania różnych projektów, lecz przede wszystkim inicjuje i koordynuje projekty regionalne, które ułatwiają tworzenie infrastruktury twardej i miękkiej oraz pokonywanie głębokich różnic rozwojowych pomiędzy krajami Azji.

PODSUMOWANIE

Wpływ globalnego kryzysu gospodarczego 2007/2008+ spowodował zahamowanie wzrostu gospodarczego w krajach ASEAN podobnie jak na rynkach innych gospodarek wschodzących. Jak zasygnalizowano w artykule, od 2010 r. jednak obserwuje się ponowny wzrost tego wskaźnika. Rosnąca siła gospodarcza i polityczna Chin oraz Indii stanowi ogromną szansę dla ASEAN. Potencjalnie jednak może to być także zagrożenie, o ile rola ASEAN nie ulegnie wzmocnieniu. Należy przypuszczać, iż w kolejnych dwóch dekadach wzrośnie znaczenie rynku chińskiego i indyjskiego – z ogromną, bogacącą się populacją – jako partnerów handlowych i inwestycyjnych krajów ASEAN, zwłaszcza gdy gospodarki te zwiększą konkurencyjność branż eksportowych na drodze głębszej integracji i pełnej implementacji założeń budowanej Wspólnoty Azjatyckiej.

Dlatego też regionalne źródła wzrostu ulegną strukturalnej przemianie: z uzależnienia od eksportu – w gospodarki innowacyjne i zaawansowane technologicznie. To z kolei zmieni obecną konfigurację azjatyckich sieci produkcyjnych i łańcuchów dostaw. ASEAN musi być aktywnym uczestnikiem tej ewolucji. Ewolucja ma stanowić panaceum na rozwiązanie wielu problemów – począwszy od globalnej nierównowagi płatniczej, poprzez krajowe źródła wzrostu, konwergencję gospodarczą, finanse, aż po faworyzowanie małych i średnich przedsiębiorstw kosztem firm państwowych czy konglomeratów sektora prywatnego. Uświadomienie tych poważnych zmian zainspirowało wielu członków ASEAN do nakreślenia długoterminowej wizji rozwoju ich gospodarek i współpracy na forum regionalnych instytucji.

BIBLIOGRAFIA

- Arner D.W., Lejot P., Wang W. (2010), *Assessing East Asian Financial Cooperation and Integration*, Singapore Year Book of International Law and Contributors, Singapore.
- ASEAN Community in Figures 2008* (2008), ASEAN Secretariat, Jakarta.
- ASEAN Community in Figures 2009* (2010), ASEAN Secretariat, Jakarta.
- ASEAN Community in Figures 2010* (2011), ASEAN Secretariat, Jakarta.
- ASEAN Community in Figures 2011* (2012), The ASEAN Secretariat, Jakarta, April.
- ASEAN Industrial Cooperation (AICO) Scheme. Towards more competitive ASEAN industry*, <http://www.aseansec.org/pdf/BrosurAICO.pdf> (data dostępu: 10.07.2011).
- ASEAN Statistical Yearbook 2008* (2009), The ASEAN Secretariat, Jakarta, July.
- ASEAN+3 Macroeconomic Research Office*, <http://www.amro-asia.org/> (data dostępu: 02.09.2012).
- Azja-Pacyfik. Obraz gospodarczy regionu* (2007), Drelich-Skulska B. (red.) Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej we Wrocławiu, Wrocław.
- Biznes międzynarodowy w regionie Azji i Pacyfiku* (2009), B. Skulska (red. nauk.), Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń.
- Bulletin on Asia-Pacific Perspectives 2002/03* (2003), United Nations Economic and Social Commission for Asia and the Pacific.
- Cautious investors find a tentative recovery*, <http://www.atkearney.com/index.php/Publications/cautious-investors-feed-a-tentative-recovery.html> (data dostępu: 29.08.2012).
- Chiang Mai Initiative Multilateralization (CMIM) Comes Into Effect*, ASEAN+3 Joint Press Release 24 marca 2010, <http://www.boj.or.jp/en/type/release/adhoc10/un1003e.htm> (data dostępu: 25.08.2012).
- Eichengreen B. (2009), *Fostering monetary & exchange rate cooperation in East Asia*, w: D. Chung, B. Eichengreen (eds.), *Fostering Monetary & Financial Cooperation in East Asia*, World Scientific Publishing, Singapore.
- Emerging Asian Regionalism. A Partnership for Shared Prosperity* (2008), ADB, Mandaluyong City (Philippines).
- Global Economic Prospects. Managing growth in a volatile world* (2012), Vol. 5, The World Bank, Washington, June.
- Global Information Technology Report 2006–2007, Executive Summary*, www.weforum.org. (data dostępu: 29.08.2012).
- Grabowski T. (2000), *Podstawy teorii ekonomii*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń.
- Haas D.A. (1994), *Out of Others' Shadows: ASEAN Moves Toward Greater Regional Co-operation in the Face of the EC and NAFTA*, w: "The American University Journal of International Law and Policy", No. 9(3).
- Human Development Report 2005* (2005), United Nations Development Programme (UNDP), www.undp.org.
- INDONESIA: Defending the country's economic prosperity*, "Jakarta Globe", <http://www.thejakartaglobe.com/business/call-in-defense-of-indonesias-economic-prosperity/540294> (data dostępu: 28.08.2012).
- International Trade Indicators 2011* (2011), World Trade Organization, Geneva (data dostępu: 28.08.2012).

- International Trade Statistics 2010* (2011), WTO, Geneva, www.wto.org (data dostępu: 25.08.2012).
- Kawai M. (2008), *Global financial crisis and implications for ASEAN*, w: *Global Financial Crisis. Implications for ASEAN*, Institute of Southeast Asian Studies, Singapore.
- Key Indicators 2006* (2006), Asian Development Bank, Manila, www.adb.org (data dostępu: 20.08.2012).
- Key Indicators 2012* (2012), Asian Development Bank, Manila, www.adb.org (data dostępu: 20.08.2012).
- Kowal G., *Karta ASEAN*, www.azjapacyfik.pl (data dostępu: 10.07.2011).
- Kuźnar A. (2007), *Usługi w handlu międzynarodowym*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń.
- Learning Lessons* (2012), "Independent Evaluation ADB", Asian Development Bank, Manila, July.
- Mazurek Sz. (2011), *Mechanizm międzynarodowej transmisji kryzysów gospodarczych*, Dom Wydawniczy DUET, Toruń.
- Meredyk K. (2007), *Ekonomia ogólna*, Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku, Białystok.
- Morawski W. (2003), *Kronika kryzysów gospodarczych*, Wydawnictwo Trio, Warszawa.
- Moreno R. (1997), *Dealing with Currency Speculation in the Asian Pacific Basin*, Fed. Reserve Bank of San Francisco Econ. Letter, 11 April.
- MYANMAR: hopeful to become middle-income nation to 2030 - ADB*; „News Track India”. <http://www.newstrackindia.com/newsdetails/2012/08/20/170-Myanmar-hopeful-to-become-middle-income-nation-by-2030-ADB-.html> (data dostępu: 25.08.2012).
- New Concerns in an Uncertain World. The 2007 A.T. Kearney Foreign Direct Investment Confidence Index* (2007), A.T. Kearney, Vienna.
- Nowa Encyklopedia Powszechna PWN* (1995), t. 3, PWN, Warszawa.
- Oziewicz E. (1998), *Zagraniczne inwestycje bezpośrednie w rozwoju gospodarczym krajów Azji Południowo-Wschodniej (ASEAN)*, Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk.
- Oziewicz E. (2007), *Dylematy rozwoju gospodarczego krajów Azji Południowo-Wschodniej na tle procesów globalizacyjnych*, Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk.
- Skulska B. (2009), *Środowisko biznesu międzynarodowego w regionie Azji i Pacyfiku w warunkach globalnego kryzysu gospodarczego*, w: *Militarne i gospodarcze determinanty państwowości azjatyckiej*, J. Marszałek-Kawa (red.), Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń.
- Skulska B. (2011), *Nowy regionalizm w Azji Wschodniej*, „Stosunki Międzynarodowe. International Relations”, Instytut Stosunków Międzynarodowych Uniwersytetu Warszawskiego, nr 3–4 (t. 44).
- Skulska B. (2012), *Regionalizm ekonomiczny Azji Wschodniej. Jedno spojrzenie – różne wymiary*, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu, Wrocław.
- Sussangkarn Ch., *Institution Building for Macroeconomic and Financial Cooperation in East Asia* (http://www.jsie.jp/Annual_Conferences/Spring_1st/pdf/Paper_Sussangkarn.pdf; data dostępu: 04.09.2012).

- Thanadsillapakul L. (2009), *Legal and institutional frameworks for open regionalism in Asia. A case study of ASEAN*, w: *East Asian Regionalism from a Legal Perspective*, T. Nakamura (red.), Routledge.
- The 2012 A.T. Kearney Foreign Direct Investment Confidence Index*, <http://www.atkearney.com> (data dostępu: 29.08.2012).
- The ASEAN Charter*, <http://www.aseansec.org> (data dostępu: 09.07.2012).
- The ESCAP online database* <http://www.unescap.org/stat/data/syb2011/III-Economy/III.19-Trade-in-services.pdf> (data dostępu: 23.08.2012).
- The Global Economic Crisis Challenges for Development Asia and ADB's Response* (2009), ADB, April, www.adb.org
- The Global Information Technology Report 2006–2007*, www.weforum.org
- The Global Information Technology Report 2010–2011*, www.weforum.org
- The Wealth Report 2012. A Global Perspective on Prime Property and Wealth*, s. 11, <http://www.thewealthreport.net/The-Wealth-Report-2012.pdf> (data dostępu: 27.09.2012).
- Woźniak (2008), *Wzrost gospodarczy. Podstawy teoretyczne*, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie, Kraków.
- www.fitchratings.com (data dostępu: 30.08.2012).

STRESZCZENIE

Celem artykułu jest próba identyfikacji źródeł wzrostu gospodarczego w okresie globalnego kryzysu 2007/2008+ w krajach ASEAN. Aby jego realizacja była możliwa, autorka wykorzystwała krytyczną analizę światowej literatury przedmiotu, którą poparła przeglądem i prezentacją danych liczbowych pozyskanych ze statystyk ASEAN i WTO.

W wyniku przeprowadzonych rozważań ustalono, iż w dobie globalnego kryzysu 2007/2008+ poszczególne gospodarki i społeczeństwa w zróżnicowany sposób reagowały na jego oddziaływanie. Generalnie jednak we wszystkich krajach tego ugrupowania odnotowano zahamowanie wzrostu gospodarczego w okresie tej fazy cyklu koniunkturalnego, lecz już w 2010 r. weszły one ponownie na ścieżkę wzrostu gospodarczego.

W perspektywie średniookresowej źródeł wzrostu gospodarczego w krajach ASEAN należy upatrywać w: dalszej liberalizacji przepisów narodowych dotyczących swobody przepływów towarowych i usługowych oraz możliwości lokowania bezpośrednich inwestycji zagranicznych, a także szybszego otwierania poszczególnych gospodarek; stopniowym wzroście dobrobytu społecznego oraz liczebności klasy średniej; dalszych zmianach w strukturach badanych krajów, w których coraz większą rolę odgrywa sektor usług; rosnącym udziale handlu zagranicznego w tworzeniu PKB poszczególnych krajów, co sprzyja wzrostowi powiązań z gospodarką globalną, lecz przede wszystkim jest źródłem wzrostu powiązań gospodarczych prowadzących do ściślejszej integracji ekonomicznej wewnątrz ASEAN. Należy również zaznaczyć, iż na stymulowanie wzrostu gospodarczego w badanym regionie kapitałny wpływ mają działania podejmowane

na forum instytucji regionalnych (podpisanie i przyjęcie Karty ASEAN), a także dążenie do prowadzenia ekspansywnej polityki i wzmocnienia nadzoru makroekonomicznego oraz stabilności sektora finansowego (ERPD, CMIM, AMRO).

Słowa kluczowe: wzrost gospodarczy, kraje ASEAN, kryzys globalny.

ECONOMIC GROWTH OF ASEAN COUNTRIES DURING THE GLOBAL CRISIS

ABSTRACT

The aim of the paper is to identify sources of economic growth in ASEAN countries during the global economic crisis of 2007/2008+. The study is based on critical analysis of international professional literature, supported by an overview and presentation of numerical data obtained from ASEAN and WTO statistics.

The analysis shows that individual economies reacted to the global economic crisis of 2007/2008+ in various ways. In general, however, global crisis suppressed economic growth in all ASEAN countries, and a high growth rate returned in 2010.

In medium term, sources of the present economic growth in ASEAN countries lie in further liberalization of domestic regulations on free trade in goods and services and on foreign direct investments, opening up of economies, steady increase of social welfare and the growth of the middle class, continued structural changes consisting in the increasing role of the service sector, growing share of foreign trade in GDP of individual countries. The latter in particular has strengthened links with the global economy, but also fostered multilateral cooperation among ASEAN countries, resulting in their rapid economic integration. It should also be noted that the stimulation of economic growth in the region is strongly affected by regional level initiatives (i.e. signing and ratification of the ASEAN Charter), as well as the expansionary monetary policy, macroeconomic supervision, and financial stability measures already adopted or postulated within the region (ERPD, CMIM, AMRO).

Key words: economic growth, ASEAN countries, global crisis.

JEL Classification: F12, O11, F15